

ARMATA ÎN NOTELE POLITICE 1897–1924 ALE LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN

Doctor, profesor asociat la Universitatea Bioterra, col.(r.) **Mihai GOIA***

E-mail: goiamihai@yahoo.com

* Colonel (r.), doctor și profesor asociat la Universitatea Bioterra, cu activitate didactică în perioada 2008–2025, fiind specializat în disciplinele Management, Economie generală, Relații economice și turistice internaționale, Marketing. În activitatea de cercetare științifică s-a remarcat ca autor și coautor de lucrări științifice, formare continuă, studii, articole, cursuri și comunicări științifice, publicate în revistele și volumele unor manifestări științifice interne și internaționale.

Notele politice ale lui Alexandru Marghiloman sunt file de istorie recentă și reprezintă un document istoric de excepție, oferind o perspectivă intimă și detaliată asupra scenei politice românești din perioada 1897–1924. Aceste memorii au fost redactate de Marghiloman în timpul vieții sale și publicate inițial în 1927, la doi ani după moartea sa. Cu toate acestea, din cauza conținutului lor considerat incomod de către autoritățile vremii, volumele au fost rapid retrase de pe piață și chiar distruse, ceea ce a contribuit la o lungă perioadă de uitare. Abia în anii 1993–1995, istoricul Stelian Neagoe a reeditat aceste note în trei volume, aducându-le din nou în atenția publicului. Ediția sa, publicată la Editura *Machiavelli*, a fost esențială pentru revalorizarea lui Marghiloman ca om politic și martor al epocii.

Primăria municipiului Buzău reafirmă importanța lui Alexandru Marghiloman, i-a înviat amintirea în istoria locală și națională, oferind comunității oportunități de a redescoperi și valorifica moștenirea acestuia și a sprijinit editarea *Notelor politice 1897–1924*, în cinci volume, Ediție anastatică îngrijită de Marius-Adrian Nicoară, Alfred Vasilescu, Ștefan Davidescu, editor, Editura *Alpha MDN*, Buzău, 2019. Trei oameni de bună credință, coordonați de primarul municipiului Buzău, ing. Constantin Toma, și-au înfrățit gândurile și eforturile pentru a arăta cititorilor, mai ales celor tineri, că educația omului tânăr nu se poate lipsi de istorie, indiferent în ce domeniu activează el după aceea sau ce meserie își alege.

Tot ca o preocupare față de istoria locală, Primăria municipiului Buzău a reabilitat cu fonduri europene Vila *Albatros*, fostă reședință a ministrului Alexandru Marghiloman din parcul cu același nume, care găzduiește Centrul Cultural *Alexandru Marghi-*

loman, instituție publică de cultură și educație din subordinea Consiliului Local.

Izvorul principal de informație pentru articolul de față îl constituie cele cinci volume ale însemnărilor zilnice ale lui Alexandru Marghiloman, editate sub titlul *Alexandru Marghiloman. Note politice 1897–1924*. Douăzeci și șapte de ani de istorie sunt cuprinși într-un spațiu tipografic de 2.396 de pagini, reunite în cinci volume cu o grafică de excepție. Considerăm că analiza de față se dorește a fi o recenzie de carte, concentrându-se asupra modului în care sunt prezentate problemele Armatei Române în contextul primei conflagrații mondiale.

Utilizarea limbajului de epocă, construcțiile frazeologice complicate, abundența personajelor mai puțin cunoscute și prezentarea multiplă a perspectivei asupra aceluiași eveniment, impun un grad ridicat de atenție și pasiune din partea cititorului, dar și o cunoaștere aprofundată a tematicii Primului Război Mondial.

Primul volum cuprinde perioada anilor 1897–1915. Doamna Irina-Vlăduca Marghiloman, strănepoata omului politic, a semnat *Cuvântul înainte* (pp. 5-6) din care citez: „Când ai senzația că totul se repetă, abia atunci începi să înțelegi notele politice ale lui Alexandru Marghiloman și realizezi cât de actuale sunt și astăzi” [1]. Evidențiază faptul că istoria se repetă întrucât natura umană rămâne neschimbată de-a lungul timpului. Chiar dacă se modifică contextul – tehnologic, cultural sau politic – aspirațiile, erorile, ambițiile și vulnerabilitățile oamenilor se regăsesc constant în toate perioadele istorice.

Urmează *Argumentul* domnului Primar al Municipiului Buzău, Constantin Toma, referitor la importanța retipăririi lucrărilor semnate de Alexandru Mar-

ghiloman, ca parte a demersurilor menite să faciliteze o înțelegere corectă a poziției și rolului pe care buzoianul Alexandru Marghiloman l-a avut în Istoria Românilor, și în mod deosebit, a contribuției sale esențiale la înfăptuirea reîntregirii naționale din 1918.

Primul Război Mondial reprezintă tema centrală a însemnărilor sale, care acoperă intervalul 1897–1924. Dacă la început notele sunt sporadice, din 1912 ele devin aproape cotidiene, semn al unei conștientizări accentuate a gravității și amplitudinii evenimentelor. În contextul negocierilor și manevrelor diplomatice dintre marile puteri, survenite pe fondul intensificării crizei balcanice, autorul analizează evenimentele dintr-o perspectivă exclusiv politico-strategică, evitând orice judecată de ordin moral.

Tabloul entuziast al mobilizării, cu români îndreptându-se spre unitățile lor militare cântând, este estompat de realitatea unei Români marcate de o clasă politică dezbinată chiar și în momentele decisive.

Cu toate că Marghiloman și-a păstrat claritatea gândirii și a tratat cu seriozitate problema dotării armatei, precum și riscurile venite din partea țărilor vecine, aceste preocupări au fost trecute cu vederea de alte figuri-cheie ale epocii: în 1916, Ferdinand i-a dezvăluit că unchiul său s-a opus procurării armelor de rezervă, iar Brătianu, încrezându-se în rapoartele colaboratorilor săi, a considerat, chiar și după succesul înregistrat în Campania de la Gallipoli, că Turcia nu constituia o amenințare militară demnă de luat în seamă.

Referindu-se la o audiență avută cu Prințul Ferdinand în data de 12 ianuarie, în care s-au discutat probleme majore privind corupția și starea armatei, autorul notează că i-a atras atenția lui Ferdinand asupra pericolului sistemului corupt de guvernare – acela în care partidele primesc „ceva de ros” pe rând, adică li se oferă avantaje materiale sau politice pentru a fi menținute în echilibru. Ferdinand ar fi recunoscut problema și și-ar fi exprimat dorința de a combate corupția, dar cu reținerea exprimată în franceză: „mais il ne faut pas être seul” („dar nu trebuie să fii singur [în această luptă]”), sugerând că nu se poate lupta singur împotriva sistemului. În plus, Prințul admite că numirile în rândul generalilor sunt făcute prost, iar armata se află într-o stare gravă, dar susține că „s-au luat multe măsuri” de la celebrul discurs al lui Filipescu [1, Vol. I, p. 50].

Alexandru Marghiloman evidențiază tensiunile politice și dificultatea reformei într-un sistem dominat de corupție și compromisuri, dar și o anumită conștiință a acestor probleme în rândul elitei conducătoare.

Folosirea Armatei în reprimarea răscoalelor țărănești din 188 și 1907. Într-un pasaj din Vol. I, p. 58, este redat un dialog între mareșalul Alexan-

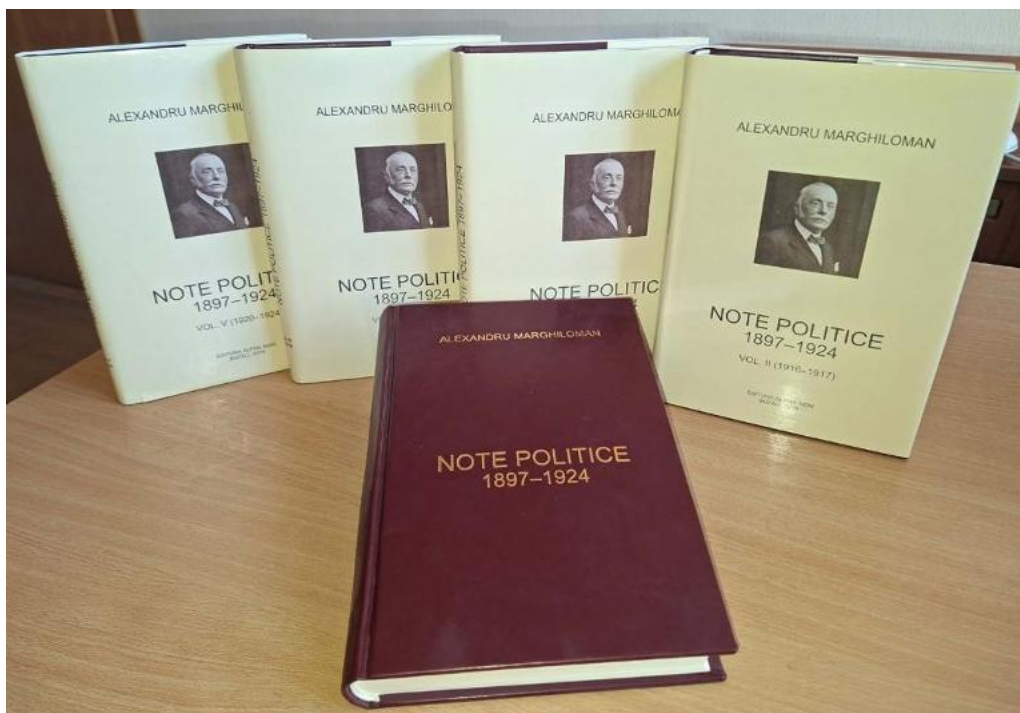
dru Averescu, ministrul de război, și reprezentanții boierimii sau ai autorităților locale. Averescu exprimă poziția radicală, că în fața revoltelor guvernul nu poate menține armata permanent în teren pentru a apăra moșiile, sugerând că dacă nu se iau măsuri, „țărani au să și le ia”. Această replică marchează o recunoaștere a gravității situației sociale și a presiunii exercitate de țărani pentru reformă agrară. Averescu pare să accepte ideea unei redistribuiri a moșiilor, nu printr-un act oficial, ci ca inevitabilitate istorică, dacă nu se intervine la timp.

Într-un fragment (Vol. I, p. 100) cititorul găsește un dialog tensionat între Petre P. Carp și Regele Carol I, în care se discută stabilitatea și credibilitatea guvernului. Regele îl întreabă pe Carp dacă guvernul este „tare”, iar răspunsul acestuia este nuanțat: „Da și nu”. Pe de o parte, guvernul beneficiază de o administrație eficientă, de o situație financiară bună și de popularitate; pe de altă parte, îi lipsește sprijinul esențial al monarhului. Replica Regelui relevă motivele acestei lipse de încredere: ministrul de interne este implicat în mod nepotrivit în afaceri economice (cea a tramvaielor), iar ministrul de război comite acte condamnabile din perspectiva standardelor unei „țări civilizate”. Comentariul evidențiază tensiunea dintre legalitate și moralitate în actul guvernării, dar și poziția Regelui ca arbitru moral și garant al echilibrului. Mai mult, denotă o ruptură între forma și fondul guvernării – aparent funcțională, dar compromisă de practici corupte și de lipsa unei conduite publice conforme cu idealurile moderne de stat de drept.

Alexandru Marghiloman remarcă faptul că, deși se preconizează mobilizarea a 600.000 de oameni, armata încă este deficitară în mai multe privințe.

Nota din 22 noiembrie (Vol. I, p. 371) redă poziția exprimată de Alexandru Marghiloman într-un context diplomatic tensionat, în perioada neutralității României din timpul Primului Război Mondial. Declarația lui subliniază două condiții esențiale, pe care guvernul român le considera inevitabile în politica sa externă: România nu poate intra într-un război lung – acest punct reflectă limitările logistice, economice și militare ale țării, care nu ar fi putut susține un conflict de durată; România nu poate acționa prematur împotriva Austro-Ungariei și Germaniei – în virtutea tratatului de alianță existent cu Puterile Centrale (semnat în 1883, dar ținut secret), România nu putea trăda în mod evident și timpuriu această alianță fără să riște repercusiuni majore, atât politice cât și militare.

În calitate de deputat în perioada 1884–1914, Alexandru Marghiloman s-a remarcat printr-un interes susținut față de problemele armatei române, analizând în mod comparativ bugetele militare și nivelul de

dotare ale acesteia în raport cu cele ale armatelor statelor vecine și ale marilor puteri europene. În anul 1918, ajuns prim-ministru într-un context geopolitic extrem de fragil, Marghiloman a jucat un rol esențial în menținerea ordinii în Basarabia, recurgând la sprijinul armatei române pentru a asigura stabilitatea teritoriului în procesul unirii acestuia cu Regatul României.

Pe tot parcursul neutralității, Marghiloman a încercat să ducă o politică binevoitoare pentru germani; la început, aceasta a permis concesiile benefice statului român: obținerea a 22 vagoane muniții contra a 22 vagoane de benzină, cu riscul asumat al scandalurilor de presă, în care a fost acuzat de violarea neutralității; în toamna lui 1914, politica sa va avea cele mai bune rezultate, fiind recepționate din Germania zeci de vagoane de proiectile de artilerie, în contextul în care Franța blocase baterii și muniții, deja fabricate și diferite de calibrele lor. Germania era singurul stat care putea aproviziona constant armata română cu calibre potrivite în caz de conflict. Mai târziu, schimburile economice se vor rezuma la produsele agricole românești, vândute la prețuri foarte mari germanilor, ceea ce îi va afecta pe români în timpul ocupației, când germanii au impus prețuri foarte mici, pentru a obține astfel o medie de preț echitabilă.

Regele recunoaște corupția în ministerul de război: „Admit că se fură. Se fură pretutindeni.” (Vol. I, p. 554). Critică dură la adresa lui Nicolae Filipescu: Acesta este acuzat că a scris o broșură de strategie în care a divulgat planurile militare ale României împotriva Austro-Ungariei, deși le cunoștea din funcția sa oficială – ceea ce

Regele consideră inadmisibil: „În ce țară din lume ar putea să se petreacă un lucru ca acesta?”

Delaunay-Belleville, o firmă franceză, este menționată ca nefiind producător real de proiectile până la acel moment, deși cerea 80 de franci pe unitate. Aceasta urmează să înceapă livrările abia în februarie 1916.

Discuția despre alternativa germană: Interlocutorul sugerează Regelui că România, oferind grâu și benzină, ar putea obține muniții de la Germania – idee pe care Regele o acceptă ca posibilă: „Cred că da!”

Acest fragment este valoros pentru înțelegerea contextului politico-militar din România în perioada neutralității (1914–1916), cu accent pe dilemele legate de aprovizionarea cu armament, influențele internaționale și problemele interne de corupție.

Manifestarea brutală a războiului pe teritoriul național capătă forme aparte, întrucât, în calitatea sa de președinte al Crucii Roșii, Alexandru Marghiloman avea acces la relatările răniților, care îi furnizau adesea teme de critică sau doar tăceri apăsătoare, precum cazul soldaților români răniți de focul propriei artilerii, rezultat al unor reglaje defectuoase sau al muniției neconforme. Totodată, decesul generalului Dragalina este interpretat ca urmarea unei combinații de neglijență și orgoliu național, întrucât în loc să fie operat pe front, a fost transportat timp de 30 de ore cu trenul până la București.

Corupție în achiziții militare: Căpitanul Ursianu a încercat să vândă un strung cu 3.000 de lei. Deși suma a fost acceptată, ministerul a plătit 5.500 de lei, diferența fiind împărțită între un general (750 de lei)

și un maior de la Pirotehnie. Asta indică un sistem bine pus la punct de mită și supraplată. O concluzie care rezultă ca un fir roșu din *Notele politice* ale lui Marghiloman, pentru zilele noastre când generațiile de azi au deja experiența a peste trei decenii de capitalism rezumat, în linii mari, la o realitate evidentă, știută de toți românii: Afaceri cu statul.

Lipsuri în aprovizionare: La acea dată, în depozite nu mai existau decât 10% din echipamentele necesare pentru armată, o situație gravă pentru o țară implicată în război. „Dotare insuficientă a trupelor: Compania lui Ursianu avea 263 de oameni, dar doar 240 de puști – adică mai puțin decât efectivul necesar, indicând o lipsă acută de armament” (Vol. I, pp. 560-561).

Citatul din 20 ianuarie 1916: „Armata va fi ceea ce va voi ministerul de război, iar opinia publică cum o va face guvernul” (Vol. II, p. 2) – se regăsește în volumul II, pagina 26, din jurnalul lui Ion G. Duca. Acesta reflectă o viziune autoritară asupra organizării și direcționării armatei și opiniei publice, într-un context tensionat al Primului Război Mondial, când România încă nu intrase în conflict, dar dezbaterile privind orientarea țării erau intense. Fragmentul face parte dintr-o analiză critică a modului în care deciziile guvernamentale și ale ministerului de război puteau modela atât forțele armate, cât și percepția publică. Ion G. Duca nota aceste lucruri în jurnalul său cu o notă de îngrijorare privind influențele politice asupra structurilor fundamentale ale statului.

Se face referire la Bătălia de la Turtucaia (24-27 august 1916), unde armata română a suferit o înfrângere majoră în fața forțelor bulgaro-germane. Pierderea a 36 de batalioane reprezintă o catastrofă militară (Vol. II, pp. 176-177). „...cu toată convenția care pune în mod expres toate trupele rusești sub comandamentul nostru...” – Deși era prevăzut într-un acord că trupele rusești aflate pe teritoriul României să fie sub comanda română, în realitate, comanda din Dobrogea a fost cedată unui general rus. Acest lucru trădează tensiuni și neînțelegeri în cooperarea militară româno-rusă.

Moartea eroică a colonelului Grigorescu și sinuciderea locotenentului Heraru sunt relatate în două acte de eroism individual: colonelul Grigorescu, care a murit în luptă, și locotenentul Heraru, care a ales să se sinucidă în loc să fie capturat. Aceste episoade subliniază curajul soldaților români. „Material uman, superb ca eroism, dar nici un fel de direcție.” O critică dură la adresa statului major și a conducerii strategice: soldații sunt bravi, dar conducerea militară este haotică sau ineficientă.

„Am avut a face cu trei divizii de câte trei batalioane, și statul major nu o știa!” O remarcă șocantă, care denotă lipsă de informații elementare la nivelul conducerii: statul major român nu era la curent cu

efectivele reale ale inamicului, ceea ce indică o deficiență gravă de recunoaștere și informații. Fragmentul reflectă dezastrul de la Turtucaia și haosul care domnea în conducerea militară românească în acea perioadă, în ciuda vitejiei demonstrată de soldați și comandanți de pe front. Este o mărturie dureroasă a rupturii dintre curajul individual și lipsa unei strategii militare coerente. O Notă din 7 septembrie 1916 (Vol. II, p. 190) reflectă o serie de probleme grave întâmpinate de armata română în timpul Primului Război Mondial, imediat după intrarea României în conflict: indisciplina și jafuri comise de trupele române: „*Se semnalează că soldați români jefuiesc casele localnicilor plecați, atât la Giurgiu cât și în alte zone, inclusiv aducerea de animale furate din Transilvania. Acest comportament denotă o lipsă de control asupra trupelor și o degradare a disciplinei militare*”.

Criza sanitară: Numărul foarte mare de răniți și lipsa mijloacelor sanitare sunt descrise drept „însălmântătoare”. Exemplul de la Brăila, unde zac 2000 de răniți în curte fără îngrijire, ilustrează gravitatea situației și lipsa organizării medicale adecvate.

Un alt episod (Vol. II, p. 195) reflectă tensiunile dintre autoritățile militare și cele civile în timpul retragerii și haosului generat de campania din 1916, în special în contextul evacuării răniților. Voința generalului Frunză de a reține toți răniții în Buzău, în ciuda lipsei de capacitate, indică prioritățile militare și severitatea măsurilor luate în fața unei situații critice. Acesta descrie o situație istorică, specifică din timpul campaniei din 1916, în care autoritatea militară (generalul Frunză) intră în conflict cu administrația civilă (prefectul de Buzău) din cauza gestionării răniților în timpul retragerii. Este un exemplu de decizie militară impusă cu forța într-un context de criză logistică.

13 septembrie 1916 „Frumoase lucruri se află! Cea mai mare parte din răniții noștri de ieri, sunt victimele propriilor noastre proiectile. S-a tras asupra avioanelor cu șrapnele și obuze, dintre care nu au explodat decât când au căzut pe pământ” (Vol. II, p. 195). Această relatare este o critică directă la adresa pregătirii tehnice și organizării artileriei, sugerând o lipsă de eficiență în folosirea muniției antiaeriene și consecințe tragice asupra propriilor trupe.

Colonelul Sturza afirmă că soldații (materialul de oameni) sunt buni, dar ofițerii sunt slabi, neinstruiți sau lipsiți de autoritate. (Vol. II, p. 202). Se oferă un exemplu grav: maiorul Ghermani dintr-un regiment din Banat este primul care fuge de pe câmpul de luptă. Se menționează și divizia lui Petala, care a fost grav afectată la Turtucaia (una dintre cele mai rușinoase înfrângeri ale armatei române în 1916) și care încă nu s-a refăcut.

Regimentele care s-au destrămat la Sibiu sunt considerate inapte pentru luptă timp de cel puțin 5-6 săptămâni. Această relatare exprimă frustrarea față de conducerea militară și slaba organizare a armatei în acea perioadă critică. Este o critică indirectă, dar dură, la adresa structurilor de comandă și a moralului slab din rândul ofițerilor, contrastând cu potențialul și curajul soldaților de rând.

O Notă de jurnal din data de 13 octombrie reflectă că colonelul Mircescu își exprimă opinia că armata română se află într-o stare de disoluție virtuală. El insistă asupra comparației cu Germania, unde, în ciuda pierderilor, resursele umane sunt abundente, iar fabricile produc la jumătate din capacitatea anterioară „grație femeilor”, adică datorită implicării acestora în efortul industrial de război. Această observație relevă două aspecte importante:

Critica stării armatei române, sugerând o lipsă de coeziune sau eficiență.

Aprecieră mobilizării germane, în special a implicării femeilor în industrie, văzută ca o soluție pentru menținerea producției în contextul unui război de uzură.

Acest contrast între România și Germania sugerează o frustrare față de incapacitatea României de a se adapta eficient la cerințele războiului modern.

O însemnare din 14 octombrie 1916 reflectă gravitatea crizei logistice din armata română în timpul campaniei din Primul Război Mondial. Situația descrisă arată lipsa acută de echipament. Soldații nu aveau încălțăminte adecvată – existau 130.000 de „căpute” (părți superioare ale bocancilor), dar nicio talpă. Aceasta înseamnă că nu puteau fi confecționați bocanci compleți (Vol. II, pp. 246-247). Erau echipamente improvizate: soldații își legau tălpile bocancilor cu sârmă, ceea ce sugerează o improvizație disperată în lipsa resurselor. *Probleme logistice grave*: camioanele erau toate stricate și insuficiente, iar părțile sedentare (structurile de suport și administrație din spatele frontului) erau „absolut dezorganizate”. *Raționalizarea hranei*: conservele erau alocate doar trupelor din linia întâi, din cauza lipsei de provizii. Această însemnare oferă o imagine clară a colapsului logistic și organizatoric al armatei române în toamna anului 1916, pe fondul ofensivei Puterilor Centrale.

„Peste tot sunt conflicte cu Rușii. Ei tratează provinciile noastre ca o țară cucerită, și generalul Popovici a plecat în anchetă pe frontul Galați-Burdujeni.” – apare în volumul II la pagina 258 din jurnalul lui Alexandru Marghiloman. Această mențiune reflectă tensiunile dintre autoritățile române și armata rusă aliată, în contextul campaniei din 1916, când trupele rusești operau pe teritoriul României și erau adesea

percepute ca forțe de ocupație. Trimiterea generalului Popovici pentru o anchetă indică seriozitatea problemelor de disciplină și abuzuri în zona menționată.

Notele arată o discrepanță gravă între capacitatea de producție militară declarată și realitatea logistică a armatei române în timpul războiului: promisiunea inițială – înainte de război, autoritățile anunțau o capacitate teoretică de 10.000 de obuze/zi, o cifră probabil optimistă sau propagandistică. Realitatea de pe front: unele lupte, cum este menționată cea de la Dragoslavele, consumau până la 18.000 de obuze/zi, adică aproape dublul capacității planificate. Producția reală: conform unei surse (probabil un ofițer sau oficial militar numit Verzea), în realitate se produceau doar 1.000 de obuze pe zi sau 1.800 în cele mai bune zile, ceea ce era clar insuficient pentru nevoile de pe front. Consecință strategică: ce subliniază faptul că pierderea Craiovei, un centru industrial important, agravează situația, întrucât atelierele de acolo contribuiau la producția de muniție.

Fragmentul oferit, datat în 9 februarie 1917, descrie întoarcerea din captivitate a ofițerului de rezervă Henri Otelișanu, prizonier în lagărul bulgăresc de la Karjaglik, aproape de Adrianopole. Iată principalele idei ale textului: „*Contextul prizonieratului: Lagărul din Karjaglik găzduiește sute de prizonieri români, printre care întregi state majore de regimente, inclusiv 62 de ofițeri din regimentul 36 și 48 din regimentul 75. Prizonierii, în special ofițerii, sunt foarte prost tratați. Hrana constă doar în pâine uscată, iar tentativa de a-i forța să lucreze la șosele a fost însoțită de violențe (bătăi cu nuiele). Ura bulgară față de români: Autorul menționează că această ură este „sălbatică”, iar acest sentiment este recunoscut și de germani și austrieci (inclusiv de o persoană numită Helf)*”.

Acest text oferă o mărturie valoroasă despre soarta prizonierilor români în timpul Primului Război Mondial, evidențind brutalitatea tratamentului în lagărele bulgărești și prezența unor ofițeri superiori considerați anterior pierduți.

4/17 noiembrie 1918: „Mobilizarea noastră a sfârșit cu un mare fiasco. Cutare unitate care trebuia să primească 400 de oameni, a avut 7. O abținere absolută. Cum nu se vor putea pedepsi zecimi de mii de oameni, e un foarte prost precedent. De altfel, ce trebuie să se cheme 22 de clase dintr-o dată, când toată lumea știa că armistițiul era inevitabil” (vol. IV, p. 142).

Concluzii din acest paragraf pe puncte:

„Mobilizarea noastră a sfârșit cu un mare fiasco.”

Este o constatare amară și realistă: tentativa de mobilizare a rezerviștilor (sau rechemarea în armată a celor demobilizați) a eșuat lamentabil.

„Cutare unitate care trebuia să primească 400 de oameni, a avut 7.”

Exemplul concret subliniază dimensiunea dramatică a refuzului populației de a mai răspunde la ordinele autorității. Acest refuz nu e izolat, ci generalizat.

„O abținere absolută.”

Fragmentul evidențiază eșecul administrației române în a menține controlul militar și disciplina în ultimele zile de război. Oboseala populației, lipsa de încredere în autorități și convingerea că mobilizarea era inutilă au dus la o formă colectivă de rezistență pasivă.

Este o mărturie importantă a dezagregării ordinii de război și a începutului unei noi epoci sociale și politice, în care vechile instrumente de comandă ale statului vor trebui reconstruite sau reinventate.

Un alt fragment oferă o privire rară asupra intrigilor politice și militare din spatele frontului românesc în 1917. Regele Ferdinand pare să fie într-o poziție în care ar putea acționa decisiv împotriva premierului Brătianu, având susținerea armatei. De asemenea, starea de dezorganizare a armatei ruse este confirmată de surse militare directe.

La începutul anului 1918, România se afla într-o situație extrem de dificilă. După prăbușirea frontului rusesc ca urmare a Revoluției Bolșevice și ieșirea Rusiei din război (prin armistițiul de la Brest-Litovsk), România rămăsese izolată pe frontul de Est. Armistițiul de la Focșani fusese deja semnat în decembrie 1917, iar o parte din țară era ocupată de trupele germane conduse de Mackensen.

Se evidențiază eșecul administrației române în a menține controlul militar și disciplina în ultimele zile de război. Oboseala populației, lipsa de încredere în autorități și convingerea că mobilizarea era inutilă, au dus la o formă colectivă de rezistență pasivă.

20 noiembrie 1918: „Nu se vorbește decât de mobilizarea generală. E vorba de nebunia de a ne amesteca în afacerile rusești. Se vorbește de două divizii de trimis contra bolșevicilor. Și aceasta, când nu avem ce să mâncăm și cu ce să ne îmbrăcăm” (Vol. IV, p. 157).

Se exprimă în ultima parte din *Notele politice* tensiunea dintre conducerea politică și realitatea socială a țării. Într-o Românie distrusă de război, mobilizarea de noi trupe pentru o intervenție în Rusia bolșevică apare ca o detașare periculoasă de prioritățile reale ale populației. Vocea care vorbește (anonimă sau reprezentativă pentru opinia publică?) redă foarte bine epuizarea, frustrarea și neîncrederea în clasa politică de după 1918.

2 mai 1919: „Trupele noastre au atins Tisa și la Nord au trecut-o pe o lungime de 100 km.” (Vol. IV,

p. 309). Acest scurt fragment marchează punctul culminant al campaniei române împotriva Republicii Sovietice Ungare. Traversarea Tisei la nord pe 100 km reflectă nu doar un succes militar, ci și o afirmație de forță politică a României în spațiul central-european imediat postbelic. Această ofensivă va culmina, câteva luni mai târziu, cu ocuparea Budapestei (august 1919) de trupele române – un moment simbolic al apărării ordinii anticomuniste în regiune și al afirmării României Mari ca putere regională.

Nota din 3 iunie 1920 reflectă o stare de profundă nemulțumire și dezorganizare în cadrul armatei române imediat după Primul Război Mondial (Vol. V, p. 57). Din ea reiese următoarele: intenția de demisie a generalului Christescu – semnal al unei crize de morală și încredere în conducerea militară; lipsa de muniții și arsenalul nefuncțional – o situație gravă pentru o armată care trebuie să-și mențină pregătirea într-un context regional instabil; Contrastul cu Ungaria – unde atelierele metalurgice militare funcționau „în plină activitate”, accentuează sentimentul de inferioritate sau pericol iminent. Această însemnare surprinde și o frustrare politică și logistică, precum și temeri legate de securitatea națională într-o perioadă, în care granițele și alianțele din Europa de Est erau încă volatile.

O notă din 19 iunie 1920 (Vol. V, p. 62) relevă un aspect semnificativ și problematic al relației dintre armată și politică în România postbelică. Implicarea armatei în campania electorală – Ordinul ministerului de război de a pune camioanele militare la dispoziția campaniei electorale sugerează o instrumentalizare a resurselor militare în scopuri politice, ceea ce contravine principiului separației între armată și viața politică civilă. Abuz de putere și lipsă de neutralitate – folosirea logisticii armatei pentru alegeri ridică semne de întrebare privind imparțialitatea procesului electoral și favorizarea anumitor forțe politice aflate la guvernare.

Contextul epocii – anul 1920 este marcat de instabilitate politică, guverne fragile și conflicte latente legate de noile granițe rezultate în urma Primului Război Mondial. În acest climat, mobilizarea armatei în favoarea campaniei electorale reflectă o degradare a mecanismelor democratice. Această însemnare este valoroasă ca document istoric pentru înțelegerea modului în care, în România interbelică, instituțiile statului puteau fi deturnate în favoarea intereselor politice de moment.

Revin la o însemnare din 18 august (Vol. III, p. 97), în care redau afirmația făcută de Sturza cu o zi înainte: „*Nemții sunt de părere că pot aplica în România principiul divide et impera!*” – un alt învățământ din *Notele politice*, pe care românii n-ar trebui să-l uite.

Deși a acceptat în mod conștient colaborarea cu autoritățile de ocupație și considera profund greșită implicarea României în război (opinia sa nefiind influențată de vreo simpatie germanofilă, ci rezultatul unei analize proprii, în pofida educației sale franceze), așa cum indică *Notele*, Marghiloman nu a nutrit niciodată resentimente față de poporul român. Din contră, prin funcțiile sale oficiale, a căutat să amelioreze condițiile de trai ale conaționaliilor săi afectați de dificultățile conflictului.

Argumentele care au îndemnat pe autori la recitarea acestei lucrări au fost, în primul rând, de ordin moral, de a aprinde în sufletele buzoienilor de azi, a celor de mâine, a românilor, candela recunoștinței pentru cei care, cu iubire de țară și credință în Dumnezeu, ne-au lăsat moștenire ce avem astăzi, iar militarii români au luptat până la limita posibilităților umane și au plătit cu viața existența postbelică a României. Să nu ne facem iluzii. Lumea lui Marghiloman nu s-a schimbat. Doar a schimbat hainele.

După lectura *Notelor politice*, credem că Alexandru Marghiloman a fost și un om al punților, prin faptul că a pus în legătură diferitele tipuri de înțelegere și de comportament uman al oamenilor politici din vremea sa.

În loc de încheiere, după 100 de ani ajungem la concluzia că prea multe lucruri nu s-au schimbat, privind înapoi fără mânie, dar cu mâhnire, ne întrebăm, ce lecții a reținut România de azi din tragica experiență a perioadei interbelice? Cum să uităm perioada descrisă de Alexandru Marghiloman în aceste *Note*, în care se arată adevărata stare în care ne aflăm sub raportul organizării și pregătirii armatei noastre pentru război. Generația de astăzi, unde vinovații nu au nume, ci sunt numiți, pur și simplu, EI, trebuie să cunoască aceste fapte.

În anul 1916, Armata României a intrat în luptă dotată la 70% cu puști rămase de la Războiul de Independență din 1877. Un sfert de secol mai târziu, în 1941, avea armament din Primul Război Mondial. Dacă astăzi ar avea loc un război convențional, România ar trebui să se bazeze, din nou, pe tehnică mai veche de 30 de ani, iar în unele sectoare chiar mai veche de 40 de ani.

Astăzi, când haosul din țară se asociază perfect cu haosul din lume, astăzi când Franța vede iarăși în România avanpostul său răsăritean pe frontul danubiano-pontic antirusesc, Armata română trebuie să fie principala garanție și principala resursă cu privire la apărarea țării și, totodată, ultimul recurs pentru promovarea aspirațiilor și intereselor naționale românești în lume de calitate sa de membru al alianțelor politico-militare.

Este o teribilă eroare politică ideea de a ne baza existența statului exclusiv pe garanțiile de securitate internaționale. Istoria ne arată că, în clipele de cumpănă, fiecare stat ajunge, în cele din urmă, să se confrunte singur cu propriile probleme. În fond, cine ar fi dispus să intervină pentru salvarea unei națiuni profund afectate de corupție și guvernată inefficient? Mai ales atunci când însăși populația sa și-a pierdut încrederea și speranța într-un viitor mai bun?” [2, p. 488]. De altfel, nu doar în țara noastră, ci pretutindeni, aproape nimeni nu învață din greșelile celorlalți.

Moartea lui Alexandru Marghiloman a stârnit un amestec de elogii și critici, reflectând complexitatea personalității sale și a acțiunilor sale politice. Pe de o parte, a fost considerat un om de stat important pentru România, iar pe de altă parte, a rămas o figură controversată datorită colaborării sale cu forțele de ocupație germane. Aceste opinii diverse s-au menținut și după moartea sa, contribuind la construirea unui portret complex al unei personalități marcante din istoria României.

Acum o sută de ani, în ziua de 10 mai 1925, un Mare Om, Alexandru Marghiloman, a pășit în Marele Dincolo. Cum spunea Nichita Stănescu: „Pământule gelos, ai pus atât de puțin în noi / și grabnic ești să-ți iei puținul înapoi.”

Nicolae Iorga consemna la 13 mai 1925 „Un om s-a stins care a fost cu sau fără voia sa tragica victimă a unor împrejurări grozave. De un mare talent oratoric, unul dintre acele talente care n-au nevoie să strige nici să facă gesturi, ci sunt numai afluxul nesilit al unui suflet vibrant, de o dezinteresare personală absolută într-o țară unde politicienii cei mai bogați sunt cei mai nesățioși [...]: Alexandru Marghiloman a fost om podoabă a vieții noastre politice” [3].

Peste judecata divină se înalță încă un judecător, istoria. Opera lui Alexandru Marghiloman rămâne una crucială pentru studierea Marelui Război, deoarece oferă o alternativă necesară asupra personajelor și evenimentelor de acum un secol, cu posibilitatea de a-l ajuta pe cel pasionat să își formeze o imagine cât mai amplă asupra trecutului, că ceea ce se scrie rămâne în casa de fier a noastră, ca să fie judecată de alte generații.

Bibliografie:

1. Alexandru Marghiloman. *Note Politice 1897–1924*. Vol. I, Buzău: Editura Alpha MDN, 2019, Cuvânt înainte V.
2. Bucur Bogdan. *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*. București: RAO Distribuție, 2019.
3. Iorga N. *O viață de om așa cum a fost*. București: Editura Minerva, 1984.